

Šetrné zacházení se světem vyžaduje kompromis

Rozhovor se Stanislavem Komárkem o vodě, přehradách a apokalyptické tradici

Ovlivnila Vás coby rodáka z Jižních Čech estetika hladiny rybníků v krajině? Například v Jindřichově Hradci zasahuje rybník přímo do města. Vnímali jste tuto krajinu jako něco specifického? Lze najít ve světě paralelu k jihočeské krajině?

Jako něco specifického jsem to nevnímal; podobně jako všichni, kteří s něčím vyrůstají, jsem to měl za samozřejmé. Vyrůstáme-li v oáze máme zato, že vody je málo, vyrůstáme-li v Jižních Čechách, máme za samozřejmé, že vody je mnoho. Ojedinělost třeboňské pánve spočívá v tom, že na světě existuje poměrně mnoho jezerních oblastí, které ji opticky připomínají, ale jen velmi málo z nich je takových, kde většina „jezer“, v tomto případě rybníků, je vytvořena uměle. Z tohoto důvodu je to určitě krajina velmi ojedinělá, ale pokud se do něčeho narodíme a s něčím vyrůstáme, nemyslíme si, že by tomu mohlo být jinak. Potom, když přijedeme například z Amazonie, vnímáme nejednou rodnou osadu, v mém případě Kardašovu Řečici na Třeboňsku, jako něco neobyčejně bizarního a exotického. To je vlastně smysl cestování.

Jak na Vás působí estetická proměna krajiny v souvislosti se stavbou přehrad, kdy krajina díky nové stavbě získá zcela jiný charakter? Zde máme na mysli například vltavskou kaskádu, která nahradila někdejší romantické koryto Vltavy.

Vzhledem ke svému věku kaňon Vltavy v nepřehrazené formě nepamatuji, takže nemohu posoudit ani všechny půvaby Svatojánských proudů či hradu Orlík vysoko na skále. Kdyby někdo pamatoval Třeboňsko jako jednu obrovskou bažinu, nepochybně ráj vodních ptáků, a následně způsob, jakým ho v jistém smyslu zprznil Štěpánek Netolický, Jakub Krčín z Jelčan a další... Dnes by jejich zásah kvůli komerčnímu využívání unikátního mokřadu za účelem produkce kaprů ochránili nepochybně nepovolili. Stavba přehrad se od případu Třeboňska liší dravější technologií. Třeboňsko je velmi vyvážené mimo jiné i proto, že tehdejší budovatelé měli omezené technické prostředky, tudíž spád Zlaté stoky je několik málo procent či promile na celém toku, ale to je do určité míry z nouze ctnost. Kdyby měl středověk možnosti 20. století, byly by nepochybně hráze železobetonové.

Neznáme-li původní stav, je pohled na vodní hladinu přehradního jezera hezký; obludný je, díváme-li se pod hrázi směrem vzhůru. Musím se přiznat, že sám netrpím tak hlubokým odporem vůči přehradám, jak by se na biologa slušelo. Otázka, kde brát elektrickou energii, není přece jen úplně jednoduchá. Každý z cípků onoho podivného trojúhelníku – hydroelektrárny, tepelné elektrárny, atomové elektrárny – má trochu hořkou příchut', není ani jediný, který by se ekologům líbil. Teď jsou v módě elektrár-

ny větrné, ale obávám se, že to také není zcela schůdná cesta, a domnívám se rovněž, že radikální snížení spotřeby elektrické energie není úplně v dohledu. Snad existují nějakí nadšenci pro přírodní prostředí, kteří svítí loučemi, jediným zcela obnovitelným zdrojem – i petrolejem by se správně svítit nemělo – ale nebude jich mnoho. Proto mám paradoxně hydroelektrárny za relativně šetrný způsob, jak elektrický proud získávat.

Je známo, že voda je podmínkou veškerého života na zemi. Člověk se vždy snažil nějakým způsobem si vodu podmanit, ať již šlo o regulaci vodních toků, stavbu hrází, rybníků a přehrad. Ukázalo se, že tyto zásahy do přírody se mnohdy obrátily proti člověku. Má dnes smysl stavět přehradu v takové míře jako dosud?

V Čechách se v zásadě již žádná větší přehrada ani postavit nemůže. Měl bych jeden nápad, který se doufám nikomu nedostane ke sluchu, a sice přehrazení labské brány poblíž Ústí nad Labem a napuštění českého masivu vodou. To by vzniklo skutečně obrovské jezero, z něhož by tu a tam vyčnívaly ostrůvky Řípu, Vyšehradu, Hradčan... Získali bychom obrovský vodní rezervoár vhodný k pohonu turbín i k chovu ryb. Ostrůvky s historickými stavbami by představovaly krásné výletní cíle pro parníčky s turisty. Myslím, že náklady na stavbu nějaké velmi zpevněné, byť krátké hráze, by byly

zcela zanedbatelné v relaci k tomu, co bychom získali. Jinou než takovou obludně velkou přehradu není možné na území Čech postavit. To, že v 19. a 20. století lidé měli představu, že všechny vodní toky je třeba bedlivě regulovat, je jedna věc. Vracet dnes tyto změny zpět a stavět umělé meandry se mi zdá ještě absurdnější než to počínání někdejší. Pominu-li horské potůčky, zásahem člověka nepoškozené vodní toky u nás vlastně nejsou. Domnívám se, že stavba přehrad je relativně benigní záležitost ve srovnání třeba s velkoplošnou deforestací v tropech, to je opravdový problém. Samozřejmě těch problémů je víc: velké přehrady mají tendenci se zanášet. U mělkých přehrad v oblastech, kde je alespoň část roku voda velmi teplá, jako třeba v Povolží, nastává masivní růst řas a sinic. Ve volžské kaskádě lze údajně v „příznivých“ letech misty zabořit tyč do vody a ona nepadne díky hustotě porostu. Toto vše je třeba nějak vzít do úvahy a aspoň nejhorších chyb se vyvarovat. Dokud ale nebude existovat nějaký zásadní alternativní zdroj elektrické energie, a tou není ani spalování biomasy, ani elektrárny větrné, tak bych byl opatrný s démonizací stavby přehrad. Samostatnou kapitolu tvoří přehrady, které se používají k zavlažování. V dlouhodobě zavlažovaných aridních oblastech, kde převládá výpar nad srážkami, dochází k zasolování půd, což se ve střední Asii a v Egyptě jeví jako vážný problém.

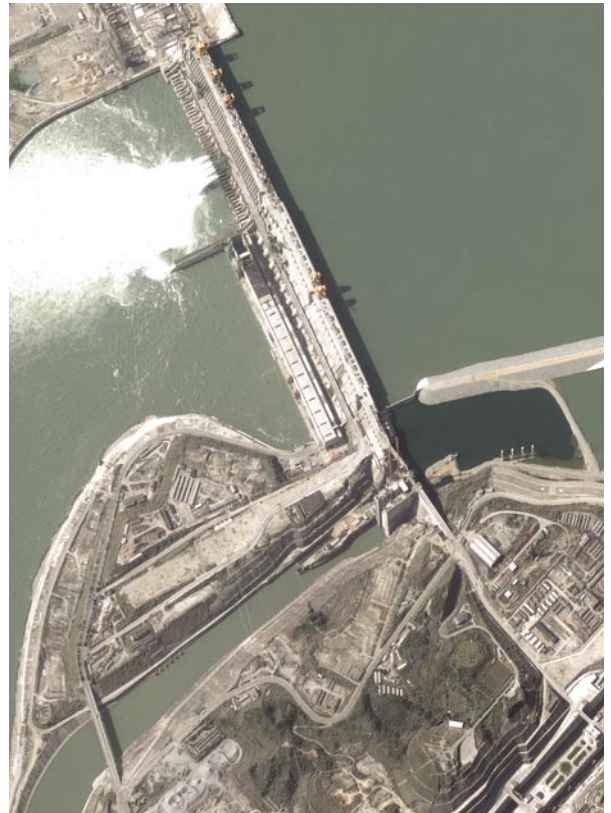
Ve světě lze najít některé kontroverzní, gigantické projekty, které vzbuzují obavy a podiv, nebo již jejich realizace vedly ke značným ekologickým škodám; máme na mysli například využití přítoků Kaspického moře k zavlažování a následné vysychání jezera. Jaký je váš názor na prospěšnost takových projektů? Je možné vůbec s dostatečnou spolehlivostí odhadnout dopad takových staveb na ekosystém? Do jaké míry je idea takového projektu ovlivněna politickým režimem? Lze se v případě neúspěchu projektu vrátit k původnímu stavu?

Otázkou je, co vlastně chceme. Je-li nám milejší bavlna ze zavodňovaných polí, jeseteri z Kaspiku

anebo Kaspické moře jako nerušená rezervace se všemi těmi tuleni. Na to si musí každá civilizace odpovědět. Sovětskému režimu samozřejmě byla milejší bavlna. Obecně vzato se zdá, že čím totalitnější režim, tím větší záliba ve stavbách velkých přehrad. Existují výjimky, ale jistou korelaci vidět můžeme. Zavlažování v této oblasti je krátkodeché, ve stylu vyžrat a utéct, neboť půda se za padesát sto let zasolí do té míry, že se ony kýžené plodiny většinou už nedají pěstovat. Je to trochu hospodářství typu po nás potopa, ale zemědělství v aridních oblastech je často tohoto typu. Pokud se ale v Kaspickém jezeře zároveň masivně vrtá a těží nafta, pokud tam pytlácké gangy loví jeseterovité ryby, pokud kaspičtí tuleni masivně hynou na roztrhání lodními šrouby, pak je otázka, zda je péče o každý centimetr hladiny to nejdůležitější. Obludné plány sovětského režimu na obrácení sibiřských veletoků na jih do střední Asie se naštěstí neuskutečnily. Ale s velkými projekty je to vždycky tak. Koneckonců slovo prestiž je od latinského *prestigium*, což původně znamenalo mámení, šalba, klam. Šetrné zacházení se světem spočívá právě v tom, že se vymyslí nějaký rozumný kompromis. Co to rozumný kompromis je, na to se mohou názory rozcházet.

Co soudíte o jiné gigantické stavbě – nedávno dokončené přehradě Tři soutěsky v Číně?

Přehradu Tři soutěsky jsem neviděl. Čína je země mnohem více antropogenizovaná než třeba Čechy nebo střední Evropa. V zemi, kde je město na městě, ves na vsi, pole na poli, kde v úrodnějších částech něco jako volná příroda neexistuje a kde je obecně antropogenní zatížení krajiny mnohem vyšší než u nás, se naskytá otázka, co se pod těmi velkými ekologickými škodami vlastně myslí. Z jistého hlediska je možná lépe, vyrábí-li Čína značnější část svého proudu takto, než v dalších elektrárnách spalujících uhlí, kterých je v Číně také dost. Velké vodní stavby v podobě průplavů a kanálů mají v Číně pochoptitelně dlouhou tradici. Poměry v Číně se prostě diametrálně liší od poměrů v Evropě téměř ve všem, co si umíme představit.

„Velké vodní stavby v podobě průplavů a kanálů mají v Číně velkou tradici“. Na snímku nedávno dokončená přehrada Tři soutěsky

Uvádí se, že lidstvo se bude brzy potýkat s nedostatkem pitné vody. Jak vnímáte tento problém, který ostatně vystoupil do popředí v některých oblastech světa již dnes?

Tohle je poněkud vážnější. I my v Čechách s vodou neobyčejně plýtváme. To, že v pitné vodě i pereme a koupeme se, je v podstatě neodčitelný přepych. Problém znečištění vodních toků například v Číně a Indii je neobyčejně závažný. Pro-

Stanislav KOMÁREK (nar. 1958 v Jindřichově Hradci), vystudoval biologii na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. V roce 1983 emigroval do Rakouska, kde pracoval postupně ve vídeňském Muzeu přírodní historie, na Ministerstvu zemědělství a v Zoologickém ústavu Vídeňské univerzity. Po návratu do Prahy v roce 1990 nastoupil na tehdy nově založenou katedru filozofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty UK. Vedle skript a odborných monografií (*Dějiny biologického myšlení*, 1997, *Mimikry, aposematismus a příbuzné jevy*, 2000) publikuje eseje v mnoha časopisech; vycházejí též souborné *(Sto esejů o přírodě a společnosti, 1995, Hlavou dolů, 1999, Pitevní praktikum pro pokročilé, 2000, Mír s mloky, 2003, Leprosárium, 2005)*. Je autorem několika básnických sbírek a dvou románů (*Opšlístisova nadace, 2002 a Černý domeček 2004*). V závěru loňského roku vyšel knižní rozhovor Pavla Taněva se Stanislavem Komárkem pod názvem *Hřebci nepatří do guláše*.

„Téma globálního oteplování, které tak láká prezidenty a viceprezidenty, je ve své podstatě téma náboženské.“ Vlevo plakát k filmu Al Gora *Nepříjemná pravda*, vpravo obálka knihy Václava Klause *Modrá, nikoli zelená planeta* (Dokořán, 2007)

blém pitné vody v aridních oblastech je věc vážná. Právě v sušších oblastech v důsledku kácení lesů dochází k prudkému vysychání celých krajín. To je problém, který je v důsledku technicky řešitelný, ale je nutné se na řešení soustředit. I v Indii by bylo více co pít, kdyby se obyvatelstvo nekoupalo a nepralo prádlo přímo v řekách. „Morové strouhy“, v něž se mnohé menší i větší indické řeky mění, by u nás posloužily k zahánění žízňě leda seabevrahum. Tam z nich chudší vrstvy pijí.

V poslední době se stále více hovoří o globálním oteplování. Do diskuse o tomto tématu se vedle odborníků zapojují stále více politici. Proč se v těchto otázkách tak hlasitě angažují?

Ono téma, které tak masivně láká prezidenty a viceprezidenty, je ve své podstatě nakonec téma náboženské, neboť navazuje v Evropě na velmi dlouhou chiliastickou a apokalyptickou tradici a je to jen nová forma téhož. Z tohoto faktu ještě neplyne nic o tom, zda-li něco jako globální oteplování existuje nebo ne, a pokud ano, zda je zapříčiněno převážně lidskou činností. Koneckonců period, kdy se na zemi postupně ochlazovalo nebo oteplovalo a ještě tu nebyli lidé technicky vybavení, bylo hodně.

Za krajně znepokojivou ale pokládám skutečnost, že západní civiliza-

ce má tendenci prorokovat různé soumraky bohů a také je vlastním přičiněním uskutečňovat. To vůbec neznamená, že bychom neměli zacházet s přírodními zdroji šetrně, snižovat emise, bránit kácení pralesů. Emise produkují země prvního světa, zatímco pralesy kácení země třetího světa. Bývá ale zvykem mluvit pouze o prvním zmíněném problému a o druhém méně. Obávám se, že pro Zemi velkoplošná deforestace naprosto fatální důsledky a jde o závažnější problém, než je problém emisí. Z globálního oteplování se stává věc víry a to je riskantní. Neboť pokud ke globálnímu oteplování dochází, musíme se snažit je technickými prostředky minimalizovat, ale pokud toho nejsme schopni, musíme s ním žít. Prorokování různých soumraků bohů potom vede k tomu, že tyto uvádíme aktivně v činnost. To je latentně obsaženo v celé západní kultuře. Málolokterá disciplína je tak vratká jako klimatologie. Letos, kdy má vegetace až dvouměsíční předstih před normálem, se na globální oteplování věří snadno. Předloňskou zimu, kdy ležel sníh do pasu, se na něj věřilo hůře. Pokud by podobných let, jako je ten letošní, přišlo třeba deset za sebou, stanu se jedním z nejobdanějších věřících této koncepce.

Pomysleme, že dnes není síly, která by předpověděla, bude-li třeba na severní polokouli zima tuhá nebo mírná. Při všech dvoustech letech

sledování srážek v české kotlině nebyl při zátopách v roce 2002 schopen nikdo říci, o kolik Vltava vlastně stoupne. Tyto prognózy jsou věc neobyčejně vachrlatá. A pomysleme jen, kolik by dostal na dotacích nějaký ústav, který byrazil názor, že je třeba ještě počkat, bedlivě vyhodnocovat všechna dostupná data a za pár desítek let se ukáže. Zatímco vytáhneme-li apokalyptickou kartu, dotace se jen hrnou.

Příklady, kdy věda vychází vstříc očekáváním veřejnosti, je v české historii mnoho. I věda v meziválečné Evropě, a to nejen v Německu, dodávala mnoho a mnoho materiálu. Vzpomeňme na teorie o rasových rozdílech, nejen mezi různými rasami, ale i mezi jednotlivými národy. Tato společenská objednávka je věcí, která je vždycky trochu na pováženou.

Důležité je naše technologie činit stále šetrnějšími, ale pokud možno v sobě nevbuzovat tendence ke katastrofismu. Jinak katastrofa, která přijde, bude katastrofa společenská, našimi vlastními silami rozpoutaná. Proto chci apelovat v časopise, jakým jsou Dějiny a současnost, právě na historické vědomí. Některé problémy je lepší řešit jako problémy technické a nikoliv jako problémy existenciální. Podobně pokud se v případě duševně chorých a jejich výroků začneme ptát, co nám tím bohové či démoni vzkazují, očekáme se zcela jiných závěrů, než pokud jim dáme nějaké neuroleptikum. To sice také není ideální řešení, ale minimalizuje to dopad na celou společnost.

V globálním oteplování existuje celá řada hádanek, například proč odtávají ledovce na severní polokouli a zatím zřetelně nestoupá hladina světového oceánu.

Hovoří se o tom, že tání ledovců způsobí vzestup vodní hladiny, dojde k zaplavování pevnin a posléze i k masovým migracím. Co o tom soudíte?

To je ryzí apokalyptismus. Představa, že miliony Bangladéšanů poběží ve zmatku až k nám nebo že nás smete vlna prchajících Holanďanů, je pro malé děti.

*Rozhovor připravili
Eduard BURGET
Jan DĚKANOVSKÝ*